

KONSTEN SOM ETT SÄTT ATT SE

Konstnären Anna Odells aktion där hon simulerar att hon är på väg att kasta sig ut från Liljeholmsbron har upprört och provocerat i många läger.

Det har varit intressant att följa debatten om de moraliska aspekterna som kretsat kring huruvida ändamål kan helga medel och att försöka förstå kärnan i vad som främst provocerar. Med stort intresse läste jag till exempel Hanne Kjöllers inlägg i DN den 28/1 där ledarskribenten tar upp högst relevanta frågor om vad denna aktion kan ha för effekt på det vi kallar spontant och sunt medmänskligt agerande. Känslan av att känna sig förd bakom ljuset är högst förståelig.

Aktionen har bedömts efter sociala, ekonomiska och juridiska måttstockar. Allt detta är viktiga frågeställningar och förtjänar uppmärksamhet.

Vad jag däremot saknar är diskussionens om konstens roll i samhället.

Det är väsentligt att betona att detta är ett konstprojekt. Hade det inte varit ett konstprojekt hade det inte varit någon provokation. Då hade det varit en förtvivlad person i desperat behov av samhällets hjälp. Eller – En enskild individs lurendrejeri.

Om man för ett ögonblick föreställer sig att konsten är och kan vara något annat än bara att luras och provocera måste man fråga sig vad den i så fall är.

Vad innebär det att verka på konstnärlig grund och vad innebär det att betrakta Anna Odells aktion som del i en konstnärlig process?

På ABF-husets samtalskväll på temat konstens roll i samhället den 27:e januari, försökte DN:s konstkritiker Ingela Lind i all välmening bryta ner den utbredda ängslan att närma sig konsten. Hon föreslår ett synsätt där man bara helt sonika ser vad man ser och inte krånglar till det med att kalla det konst. Genom det synsättet slipper man helt i onödan skrämmas eller provoceras av verk för att de utger sig för att vara just konst och därigenom något man känner sig dum eller förminskad inför. Ingela Linds uppmaning är sympatisk så till vida att den vill göra konsten mer tillgänglig och inte placera den på specialpedestal.

Jag anser dock att vi bör vara försiktigare än så med den särskilda möjlighet och plattform konsten utgör i vårt samhälle. För oss alla. Linds krönika i DN den 29/1 tolkar jag som att hon är enig.

I DN:s ledare snuddar Hanne Kjöllers alltför lätt vid just denna fråga om vad konst egentligen är när hon bemöter Anna Odells aktion. Till att börja med är hon grumlig i frågan huruvida hon förlägger tyngdpunkten i det konstnärliga perspektivet till händelserna just när de utspelar sig eller när de presenteras såsom konst. Båda förhållningssätten är tänkbara och intressanta. Det är naturligtvis möjligt att betrakta händelsen som en operation inom den relationella estetiken där just händelserna i realtid utgör verket, men eftersom konstnären själv hänvisar till att verket ska presenteras senare, saknar jag i debatten klargörandet utifrån var resonemangen tar sina utgångspunkter. Det gäller inte bara Kjöllers ledare.

Hanne Kjöllers godkänner att konsten ibland måste få provocera och att ett syfte med konsten är att flytta fram positioner. Utifrån det betraktelsesätt jag ändå tolkar att Kjöllers anlägger skulle jag snarare hävda att det rör sig om att flytta runt blickar.

Det är då förvirrande att i sammanhanget använda trubbiga och delvis irrelevanta verktyg som mål och medel.

Förlägger man istället den konstnärliga tyngdpunkten till när verket blir ett verk i maj, är det också något problematiskt att använda begreppen mål och medel.

För att rättfärdiga konstaktionen har röster hörts som åberopat wallraffmetoden. Detta är en vedertagen, om än kontroversiell *journalistisk* metod. Journalisten utger sig för att vara någon annan, för att därigenom komma åt att på nära håll granska och i förlängningen komma till rätta med missförhållanden.

Jämförelsen är en aning oroande i detta sammanhang.

Det oroande är hur resultatet av projektet då kommer att bedömas. Enligt försvaret för denna metod helgar målet medlen. Men de mål man hoppas på är relativt entydiga. Framför allt är de sociala eller kanske ekonomiska mål. Inte konstnärliga.

Jag vill poängtera vikten av att bedöma verk av det här slaget enligt konstnärliga och inte bara sociala kriterier. Annars finns ingen anledning att kalla dem konst. I detta fall menar jag att rollerna vi intar och förväntan på dessa rollers agerande samt perspektivförflyttningar är konstnärligt mycket intressanta. Vi ska dock komma ihåg att arbetet ännu inte är avslutat. Och jag kan vare sig kritisera eller försvara arbetet utifrån konstnärliga kriterier förrän det presenterats.

Kjöller beskriver en skakande händelse där hon själv ingripit när en kvinna stått i begrepp att hoppa från en bro. Nu känner sig Kjöller lurad och varnar för att konstprojekt av det slag Anna Odell utför riskerar att karva ur vår medmännisklighet, att vi nästa gång vi ser en desperat och olycklig människa tänker: Det är nog konst och tittar bort.

Det är detta underförstådda ”bara” framför ordet konst som jag inte kan låta passera obemärkt.

Å ena sidan är det provocerande i tilltaget att det är just konst, å andra sidan tillskriver man denna konst ingenting alls. Ingenting bortom att luras och tomt provocera.

Kanske är fördomen om konsten så ingrodd att den inte tillskrivs andra egenskaper än att utgöra murar bakom vilka en privilegierad elit gömmer sig och putsar sina egna karriärsbyggen inom sitt världsfrånvända kungarike.

Kjöller berättar i förbifarten hur hon bevittnat polisernas psykologiska och hårdhänta hantering av kvinnan på bron, men lämnar det spåret där. Det är en viktig social och kanske strukturell fråga som denna aktion väcker. I stort sympatiserar jag som medborgare med de tveksamheter Kjöller tar upp. Men artikelns kläna konstnärliga analys är alarmerande. Och detta alltså trots att det provocerande tycks vara att det rör sig om just en konstaktion.

För att göra denna förståelse rättvisa krävs röster som inte bara fördömer eller rättfärdigar händelsen som varande konst och stannar där, utan faktiskt försöker förstå vad i detta som är att betrakta som konst och vilken betydelse det har.

Kjöller är ingen kulturjournalist och artikeln publicerades inte i kulturdelen. Trots att hon kan tänka sig att det finns en rad stråk i gränslandet mellan sjukt och friskt är det här den konstnärliga analysen är förbluffande tunn. Misstaget begås när blicken på händelsen inte skiljer på Anna Odell som privatperson och Anna Odell som konstnär.

Oreflekterat betraktar hon sig själv och Anna Odell som friska. De tillhör alltså denna del av mänskligheten som bör visa medmännisklighet med den sjuka delen av mänskligheten. I en mening är den uppdelningen förståelig – varken hon eller Anna Odell är mig veterligen diagnostiserade som psykotiska eller djupt deprimerade och självmordsbenägna. Men så var det just detta att det är ett undersökningsmoment i en konstnärlig process. Eller – som Hanne Kjöller tycks mena – ett konstverk.

När man lämnar idén om konst som en statisk position som står utanför samhället och istället förstår konsten som ett sätt att se, öppnar sig däremot helt nya möjligheter. Var och en kan välja att träda in i det sättet att se och får då tillgång till insikter och frågeställningar tack vare det verk som presenteras.

Konstnären går in i en roll av den som ska till att hoppa. Effekten av detta blir att förbipasserande går in i rollen som medmänniskor, polisen går in i rollen som poliser som ska övermanna detta hot mot samhället, psykvården i den roll som ska behandla en människa i stark psykisk kris.

Detta rollspel pågår dagligen. I vanliga fall är ingen av de inblandade konstnärer. I vanliga fall är detta drama ingen konstaktion. I vanliga fall erbjuds vi aldrig möjligheten att få syn på de roller som konstituerar omhändertagandet av människor som hamnat i yttersta olycka. Anna Odell ikläder sig i egenskap av konstnär rollen som den utsatta för att belysa och problematisera. Nästa gång är det jag eller du eller Hanne Kjöllert som är den utsatta. Eller skikt i oss själva.

Jag kan förstå upprördheten som kommer sig av att man känner sig lurad, av att vara bestulen på något autentiskt. Men saken är den att det inte finns något autentiskt. Det finns bara förhållningssätt till vad vi uppfattar som realitet. Detta förhållningssätt och det tolkningsföretade till vad som är en realitet som vissa begåvats med eller roffat åt sig kan få katastrofala följder för den enskilda människan som är i behov av vård och hjälp och i det läget har mycket svårt att göra sin röst hörd.

Argumentet att Odells konstaktion måste fördömas för att den tar en plats för någon som verkligen är i behov av platsen vittnar om misstron och kanske till och med föraktet för konst i vårt samhälle. ”Det är bara konst” betyder då: Konst är ingenting. Menar man att konsten inte är något av betydelse är det alldeles förnuftigt att entydigt fördöma hur resurser – ekonomiska såväl som medmänskliga – slets ifrån oss det aktuella dygnet.

Men den synen på konst är lika obehaglig som synen på horan. Konsten som ska hyllas och kelas med så länge den sitter vackert och viftar på svansen. Blir den på minsta sätt obehaglig förses den med munkavle och skjuts bort från den friska samhällskroppen. Den var alltid det andra. Ibland kittlande fräck och underhållande, men aldrig med rätt att tala utifrån sina egna premisser. När straffet utmätts och verkställts rycks kanske tejpens bort från munnen, men de svar som avkrävs är oftast fullkomligt irrelevanta ur konstnärlig synvinkel.

Man kan istället säga: Det är konst. Och med det mena att det är ett sätt att se. Inte att allt för den sakens skull per automatik är förlåtet och ursäktat, men att det är ett sätt att se, som tack vare konstnärers verksamhet erbjuds alla som vill se, som vill utvidga möjligheten att reflektera och orientera sig i den värld vi lever i. Då kommer saken i en annan dager.

Hanne Kjöllert kommer att tänka på sagan om pojken och vargen. Att Anna Odell skulle ha ropat: Vargen kommer! Alltså – jag står beredd att ta mitt liv, fastän det alls inte förhöll sig så. Rent lurendrejeri alltså. Nästa gång, menar Kjöllert, tittar vi kanske bort därför att det inte var någon varg förra gången.

Hur skulle det vara att för ett ögonblick tänka sig att det inte är privatpersonen Anna Odell som återoppar sitt eget (fejkade) psykiska tillstånd, utan konstnären Anna Odell som ropar Vargen kommer! och att den faktiskt gör det? Tänk om det faktiskt är en gigantisk och massiv flock av vargar som ingen vill eller orkar se? En flock vargar som dagligen drabbar de

människor som samhället bestämt sig för att beteckna som sjuka. Är det så är det långt mer cyniskt och självförhärmande att ömma om de resurser som ”gick till spillo” detta dygn.

För övrigt kan man undra över samhällsinstitutionernas marginaler om det efter en strikt genomräkning visar sig att en människa i akut behov av psykiatrisk hjälp förvägrades denna hjälp på grund av Anna Odells tilltag. Men allt detta är sociala, logistiska och ekonomiska aspekter.

Att Anna Odell själv valt att inte kommentera arbetet förrän det avslutas i maj har upprört. Det har uppfattats som oansvarligt. Jag menar att det istället i högsta grad är en ansvarsfull hållning. Vad Odell ansvarar för är den konstnärliga processen. Ett arbete som riskerar att fullkomligt spolieras så länge debatten enbart förs utifrån ekonomiska, sociala, medicinska och juridiska perspektiv och innan hon själv väljer att presentera det som konst.

Att Hanne Kjöllner, som publicerar sin artikel på Dagens Nyheters ledarsida, och inte är en journalist specialiserad på konst och kultur, belyser de sociala aspekterna och så gott som negligerar de konstnärliga är kanske inte så underligt. Hon är en utmärkt journalist och de frågor hon reser är intressanta, dock inte alls ställda utifrån ett konstnärligt perspektiv. Vad som däremot förvånar är att hon föreslår Anna Odell att undersöka gränserna mellan det sjuka och det friska. Grundläggande research torde vara en journalistisk dygd.

Så sent som i september förra året presenterade Anna Odell tillsammans med Vera Sjunnesson ett arbete med titeln Den gode, Den onde och Polisen som berörde just den frågan.

Åsa Elieson